

VIII. évf.

Vagyok

EGYSZEMÉLYES FOLYÓIRAT

A VAGYOK
VIII. évfolyamába
lépben:
kezdem a változást

A csend csendje

egy mondat '56-ról

Derzsi Sándor, a költő,
aki csak börtönt és
bolondházat kapott

Piros Éző
Veres Péterrel
a Bem-szobor alatt

Tiszta szívvel,
szeretettel
– viszonzással

1.

ÍRJA, SZERKESZTI,
KIADJA, RIKKANCSOLJA:

**Obersovszky
Oby Gyula**

az 1956-os forradalom és szabadságharc
lapja, az IGAZSÁG,
majd az illegális ÉLÜNK alapító főszerkesztője,
halálraitélt – hálából a múltjáért

január

1998

Ára: 28 forint

Uram adj ránk

szebb új évet
ételt ruhát
békességet

s békét
a békesség alján

A VAGYOK VIII. évfolyamába léptem

Elég tekintélyes szám, akár ha börtöneimmal mérem. Azokkal nem értem el nyolc évfolyamot, csupán hetet, azt sem komplettizálva. Berágódnak a dolgok, ha tetszik az embernek, ha nem. Mert van azért, ahol tetszik. Ahol műfajom s legfőbb törekvésem a berágás.

Azaz: a rozsda.

A lényeg, azonban, hogy változtatni kell. Az élet nagy és közönséges törvénye ez. Hogy miért? Na, ezt ne tessék kérdezni tőlem, mert nem biztos, hogy okosat tudok mondani rá. Mi több, még abban sincs egyértelmű biztonságom, hogy csakugyan új lesz az az új. S hogy van-é egyáltalán új a nap alatt? Nem csak totyogunk, mint a kacsaraj körbe-körbe, egy s ugyanazon tavacska partján.

Nem lesz hirtelen és látványos ez a – profilváltás. Nevezzük talán így a legegyszerűbben. Még a magam számára sem fogalmaztam meg magabiztosan és jól érthetően, hogy restanciáimról, elmaradásaimról ne is beszéljek. Számos félbemaradt vagy éppen elkészülten fekvő írásom vár közlésre a régiemből. Nem is beszélve egy valószerűtlen álomról – még álmoknak is valószerűtlenről, amiben én, magatehetetlenül, mégiscsak hiszek. Ez lenne változásaim harmadik lépcsőfoka s ezt meglépve, a száma sincs előző után, akár már az egekbe képzelhetem magam.

Az egekbe, melyekbe mindenkor a magam lábán igyekeztem, nem tekintve se jobbra, se balra, se ilyen hitűre, se másmylenre.

A csend csendje

Mányoki Endre barátom, egykori munkatársam (vagy inkább így: reménybeli munkatársam) – jelenében a még nagyon mai napi Magyarország (kívánom, hogy tegnapja is légyen), művészeti-irodalmi mellékletének szerkesztője felkérésére írtam az alábbi kis tárcát. (Külön hálám, hogy ebben az egészében sajtóhibás világban, csaknem hibátlanul sikerült napvilágot látnia.)

Börtönéveim – ma már világosan megítélhetem ezt – életem legszebb évei voltak. Mindenkör jóleső, mondhatnám: megindító érzéssel gondolok vissza rájuk.

Ünnepeit szoktam meg viszonylag nehezen.

Különösen a karácsonyt.

A karácsonyhoz különleges kapcsolatrendszer fűzött – ha a fogalomnak ez a durva hangzása egyáltalán helyénvaló itt. Gyermetegségemmel-naivitásaimmal ölelkező szentimentalizmusom gyült fáinak zöld ágaira és szikrázott fel csillagszóróin.

Aztán csak összehoztam magamban karácsonyt is, börtönt is.

A csendben.

Hihetetlen csendje van odabenn a csendnek.

És különös varázslata.

Úgy nyugtatja a szívet és fájítja egyúttal, hogy az már jó.

Hamis lennék, persze, ha azt mondanám, hogy ez csak úgy jön magától, idillikusan, könnyedén, egyik napról a másikra.

Edzeni kell hozzá.

Hosszú éveket.

Hogyan is ment volna ez nekem még tapasztalatlan, zsenge állapotban – bár olyan csend vett körül, hogy az a kényszerképzetem támadt: megsiketültem – börtönéletem első karácsonyán.

1956 karácsonyán.

*

Decemberben vittek be a Gyorskocsi utcába és löktek egy hodályba valamelyik felsőbb emeleten. Az első ember, akibe beleütöttem, Tamási Lajos, a Piros vér a pesti utcán írója volt. Itt indult barátságunk, ami különösebb látványosság nélkül haláláig tartott, bár semmilyen hosszadalmasabb purparléra nem nyílt le-

hetőségünk. Megérkezésemmel szinte szinkronban indult *megdolgozásom* és tartott, szeszélyes beosztásban, végkimerülésig. A hodályba csak annyi időre vittek vissza, hogy elnyomjon az álom, aztán már ébresztettek és vittek vissza. Újabb és újabb részleteket vártak tőlem, de miután én – még erőszakkal is leállíthatatlanul, mondtam, amit tettem, hiszen büszke voltam minden mozzanataira, idő után kifogytam és nem tudtam több újat mondani. Neveket a magamén kívül – értettem meg velük(?) – etikai okokból nem mondhatok, helyet sem, mely áruló lehet másokra. Végül már csak egy pöre aláírást vártak tőlem, de miután erre sem mutatam hajlandóságot, lemondtak rólam, mint bigottan reménytelenről, aki megérdemli a sorsát.

Így kerültem a következő fordulóban már az oroszok kezére, azaz az NKVD – egykori GPU – különosztályára.

Akár Szibériába is kerülhettem volna.

Cellám hideg volt, de még inkább, rideg. Annyira rideg, hogy átadta az embert teljes terjedelmében a hidegnek. Bár ruhástól bújhatott a pokróc alá, időnként

ki kellett bújni alóla, hogy dermedt tagjait némileg megmozgassa.

Különös, első világháborúsnek tetsző, középütt csúcsba felfutó sapkás őreivel csak jelbeszéddel értekezhetett.

Magányom teljesebb már nem is lehetett volna. Legfeljebb magamnak tehettem kérdést három apró gyermekemről s a hóemberről, melyet a friss hóból összehoztak karácsonyra.

Néztem hát a hóembert, mint-ha csak a magam gyermekkori hóemberét néztem volna és észre sem vettem, hogy közben megnyílik a tátika és egy kis fiatal orosz fej jelenik meg keretében hegyes sipkájával.

Odaintett, figyelmeztetve, hogy óvatosan, aztán gyorsan betolta elem keze tartalmát: két kiadós szelet orosz rétest, majd egy stanecliszzerűen Pravdába csavart mahorkás cigarettát.

Ahogy jött, úgy tűnt is el. Soha életben nem láttam többé.

De rám hagyott egy csodálatos, szép álmú éjszakát és valami rejtélyt, aminek a megoldására csak a karácsonyéjszakák alkalmasak...

egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról

ZSENGELLÉR ZSOLT

sportújságíró; a Sportfogadás szerkesztője; (1956-ban elsőéves gimnazista a kecskeméti piaristáknál):

Kollégiumba zárva hallgattuk felajzottan a lövéseket, a hozzánk érkező híreket, lelkesedtünk, november 2-án szélnek eresztettek bennünket, teherautóval jöttünk néhányan a főváros felé, amikor egyszer csak meglátuk a Budapestet körülzáró oroszokat, megrettentünk és megsejtettük, minden elveszett!...

FRANKÓ FERENC

Bakonyszentlászló polgármestere; (1956-ban kilencéves):

Inkább csak vizuális élményem van, hatalmas tűz a tanácsháza előtt és egy gyermekszívet megrázó géppuskasorozat, aztán a verés jelenlétemért apámtól; 1956 üzenet, a szabadság szép nyitánya, bár tovább tartott volna, akkor nem kellene most 40–50 év távlatából tanulni a demokráciát.

BÁNKUTI GÉZA

a Magyar Gyáriparosok Világszövetségének elnöke, (USA); (Részt vett 1956 harcaiban):

Mit jelenthet annak 1956, akinek a bajtársait ölték, gyilkolták, akasztották, akinek el kellett menekülnie a hazájából, hogy idegenben éljen másodrendű állampolgárként?; 56 sírást jelent, 56 örömet jelent, 56 mindent jelent számomra.

TAMÁSKA PÉTER

történész; (56-ban I. éves gimnazista):

A magyar történelemből két dolog került bele a német gimnáziumi tankönyvekbe; az augsburgi csata és 1956, tekintve, hogy a német–magyar kapcsolatok 1100 évesek, meglepően kevés, ez is mutatja, hogy '56 valóban része a világtörténelemnek, míg mi, magyarok nem vagyunk azok.

egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról

ILLÉSY ZOLTÁN

grafikus; (56-ban diák, a forradalomban önkéntes ápoló):

1956 a nép őszinteségének megnyilvánulása volt.

NYÁRY MIHÁLY

környezetvédelmi szakmérnök; (56-ban diák):

Az ősi magyar nép, mint a honfoglalás óta több esetben, súlyos véréldozatok árán is megpróbálta az igát lerázni magáról.

ADAMEC BÉLA

nyugdíjas, Veszprém; (56-ban mint volt rab dolgozik az egyetemi építkezésen, így kerül bele a forradalomba):

56 – egy gyönyörű, szép élmény volt, büszke vagyok a börtönbüntetésemre, a márianosztrai meghurcoltatásomra, de még büszkébb vagyok arra, hogy ennek ellenére most is élek, 79 évesen is aktív tagja lehetek az 56-os Magyarok Világszövetségének.

GÁL JULI

újságíró, rovatvezető; (56-ban kisiskolás):

Számomra pincében összenőtt ágyakat, Pataki néni „maszatos tésztáját” és patkányüldözést jelent.

VARGA VILMA

nevelőnő Bakonyszentlászlón; szerzetes nővér:

Kihangosítottam az iskolarádiót úgy, hogy mindenki hallhassa a harangszót, örömmámorban úszott az egész falu; 56 után már hivatalosan is szólhatott.

FADDY OTHMÁR

ferences rendi szerzetes; (54-től viselt börtönbüntetését 56 után folytatta):

1956 – világvizonylatban elindította a kommunizmus bukását, most meg innen indul el az ateista liberalizmus bukása.

Derzsi Sándor

A költő, aki csak börtönt és bolondházat kapott a hazától

Ajánlás

Ötvenhat hőseiről s áldozatairól könyvtárnyi mű jelent már meg. Mégis akad pótolni-, kiegészítendő-, hiszen volt, akit úgy temettek el, hogy nem egyszerűen megölték, hanem megalázták, megtörték, elméjét is megzavarták s ennek alapján „elmebetegnek” nyilvánították. A szovjetben rég bevált módszer volt ez, főként kiemelkedő értelmű értelmiségiek, írók s más alkotók „elintézésére”, de nálunk is éltek vele. Erre példa a Derzsi Sándor esete, akiről már majdnem megfeledeztünk, ha „tettetársai”: Obersovszky Gyula és ügybuzgó testvéröccse: Derzsi Ottó nem ébreszti emléket s vele többi ismerője, olvasója lelkiismeretét! Pedig Derzsi nemcsak forradalmár volt (mégpedig egész életében!), hanem jelentős *költő* is, akit akkor is föl kellene fedeznünk, ha a történetiség-politikum erre nem kész-

tetne. Újra fölfedeznünk, hiszen már Dsida Jenő felfigyelt rá s utána sokan mások: Erdély s az (újra) csonka ország megannyi ítsze, pl. Sőtér István... Meg ifjúságának társai:

Kerek 50 esztendősen

kolozsvári diákok, NÉKOSZ-kollégisták, szerkesztésben társa-főnöke: Göncz Árpád.

És most végre itt egy emlékkönyv: személyiségének, szellemének megidézésével – benne Sándor András utolsó írásával. Am mindennél sokkal többet mond Derzsi saját verseinek újra- vagy épenséggel első közlése. Azé, akinél, következete-

sen népi költő létére, kezdetől fogva feltűnt a 20. századi művészet legjellegzetesebb vonása (amely épp a népi írókra legkevésbé jellemző): az *irónia*. Népiség (politikai tekintetben és – ezzel összhangban – közérthetőségben) és (korszerű, mondhatni polgári) *irónia* együtt nagyon kevés alkotónál valósult meg és ebben volt Derzsi úttörő!

Versei örökké megőrzik dacosan magyar lényét s ezt a ritka egyedi tünetményt: a túlérzékenység, kritikai hajlam, erdélyiség, népiség, gúny olyan egységét, mely (groteskségében) már-már korát megelőzve a pop-art és posztmodern felé mutatott.

Derzsi Sándor saját írásainak s a róla szólóknak okvetlen, soronkívüli megjelentetését, ennek elősegítését melegen ajánlom!

Budapest, 1997 karácsonyán

Kristó Nagy István

Az illegális ÉLÜNK legbensőbb szerkesztői körébe tartozott

Amint azt előző számainkban ígértük, ezennel megkezdjük a teljes feledésből kiemelni a költőt. Összeállításunknak ezt a részét – folytatásokban adjuk közre –, felkérésünkre a költő testvéröccse, DERZSI OTTÓ készítette.

Derzsi Sándor 1919. szeptember 27-én született Somogyban, Kis-Küküllő megyében, Erdélyben. Szülei munkások. Középiskoláit Balázsfalván, Gyulafehérvárott és Brassóban végezte. 1939-ben beiratkozik a kolozsvári román egyetem jogi karára, azonban rendezetlen állampolgársága miatt kikerült

onnan s egy sikertelen illegális határátlépés következtében – 1940 tavaszán – két év börtönbüntetést kapott, de csak rövid ideig volt rab, mert a bécsi döntéskor kiszabadult. A visszacsatolt Erdély fővárosában a tudományegyetem bölcsészkarát látogatja, tanulmányait most is félbeszakította, mert származási

nyilatkozatot nem volt hajlandó tenni. Ezután beiratkozott a Thália Stúdió színésztagozatára. Bekapcsolódik a kolozsvári irodalmi életbe. A Március Baráti Kör egyik alapítója, a Márciusi főiskolai lap társszerkesztője, a Termés munkatársa.

A szovjet csapatok bevonulása után, 1945-ben

A Termés szerkesztői és munkatársai.

Álló sor:

Kiss Jenő,

Derzsi Sándor,

Sz. Jakab Jenő,

Hegyi Endre;

ülő sor:

Szabédi László,

Jékely Zoltán,

Asztalos István,

Varró Dezső

először a kolozsvári Világosság, majd a brassói Népi Egység munkatár-sa*.

1945 decemberében – végleg – Budapestre költözik.

Tizenhárom éves, amikor Gyulafehérvár-ról verset juttat el a Kolozsvár székhelyű Jóbarát című ifjúsági laphoz. Verse megjelenik s ettől kezdve a Jóbarát rendszeres munkatár-sa. 1939-ben a Jóbarát Lantos diákevek című antológiában már 15 verset válogatnak tőle.

A diákevek után a Kéleti Újságban, az Erdélyi Helikonban, a Pásztortűzben, a Vasárnapban összesen harmincöt verse jelenik meg, az 1942-ben megjelent Üdvözlégy szabadság című antológia hét versét tartalmazza.

1941-ben kiadja első (s utolsó) önálló verseskötetét Szenvedések mámorában címmel, amelynek igen jó a visszhangja.

1945-ben a két lapban (ahol újságíróként tevékenykedik) öt verset publikál.

* Meghívják a Romániai Magyar Írók Szövetsége alapítói közé.

Amikor Budapestre érkezik – Erdélyben ismert költőként tartják számon.

Budapesten csakhamar magára talál. 1946 februárban a Válasz című folyóirat három ver-

Átfogóbb írói szervezkedésre a II. világháború után került sor. A kolozsvári magyar írók 1945. április 15-én fogalmaztak meg egy írói szövetség megalakításának szükségességét, s a szervezéssel Szentimrei Jenőt, Nagy Istvánt, Szabédi Lászlót, Kiss Jenőt és Jékely Zoltánt bízták meg. Az előkészítő bizottság kívülük a következő írókat hívta meg a közgyűlésre: Asztalos István, Balogh Edgár, Bányai László, Bartalis János, Benedek Marcell, Berde Mária, Bözödi György, Derzsi Sándor, Endre Károly, Hegyi Endre, Horváth István, Jancsó Elemér, Janovics Jenő, Jordáky Lajos, Koroda Miklós, Kós Károly, László Gyula, Méliusz József, Molter Károly, Szabó Lajos, Szemlér Ferenc, Tavaszgy Sándor, Tömcsa Sándor, Zolnai Béla. Az 1945. máj. 13-i közgyűlés kimondta a *Romániai Magyar Írók Szövetsége* (RMISZ) megalakulását. Elnökké Nagy Istvánt, alelnökké Szabédi Lászlót, titkárrá Méliusz Józsefet, pénztárossá Asztalos Istvánt választották.

Március – alcíme szerint „Az erdélyi magyar egyetemi ifjúság szava”. A kolozsvári Magyar Diákok Szövetsége (KMDSZ) kiadásában időszakosan megjelenő főszerkesztés. Szerkesztette: Derzsi Sándor, Kolosy Márton és Lőrinczi László. Mindössze öt száma ismeretes.

sét közli. Munkát is talál, először a Parasztszövetségben dolgozik, Sopron megye megbízottja, majd a Nemzedék című ifjúsági hetilap munkatár-sa.

1947-ben a Válasz mellett a Nagyvilág és a Valóság is közli verseit, a Magyar Rádió adásába is bekerül.

Kezdi Magyarországon is megismerni.

Ez év november 29-én megnősül. Felesége Kapicz Margit festőművész.

1948. január elején a Magyar Rádióban a Magyar Parnasszus című rovat keretében egy versét sugározzák „Marx” címmel. A Valóság februári számában tíz verse jelenik meg. A rádió és a Valóság együttesen olyan nagy vihart idéznek elő, melynek következtében Derzsi Sándor további költői pályája kerékbe tör.

Gábor Andor:

Jézus Marxnak megbocsát

A rádió múlt vasárnap délután, szokásához híven, Magyar Parnasszust adott. Magyar költőket bocsátott az éterbe. Egy hű olvasónk közlése szerint egy Marx című verset is, amit a hallgatóság nyilván nagy érdeklődéssel várt, mert hiszen nem könnyű Marxról írni. Derzsi Sándor kollégám és költőtársam azonban nem túlságosan erőltette magát. Mindössze nyolc sort írt. (Ezt azért hangsúlyozom, mert nyolc sor verset könnyű az éterbe bocsátás előtt elolvasni.) Az első négy sor így hangzik:

*Jézus neked megbocsát,
Mert igaz voltál, tiszta voltál,
Jézus neked megbocsát,
Mert költő voltál, játszadoztál...*

Tudja manó, a lektoroknak már ez is meg kellett volna, hogy üsse a szemét. Nincs arra szükség, hogy Jézus Marxnak megbocsásson, ha mégolyan igaz és tiszta ember volt is a tudományos szocializmus megalapítója. Mert a dolgozó felszabadításának nagy meghirdetője semmi olyat nem követett el, amit akárkinek is meg kellene bocsátani. Továbbá biztos vagyok benne, hogy Derzsi Sándor nem tudja, hogy Marx csakugyan írt ifjúkorában verseket. De azért mégsem lehet azt mondani róla, hogy költő volt és játszadozott. Legalább józan ésszel nehéz. Ez is feltűnhetett volna a lektoroknak.

De a vers aztán így ment tovább:

*Jézus nekik megbocsát,
Akik nevedben tündökölnek...*

Vagyis, rendes mondatszerkezettel: Jézus megbocsát azoknak, akik Marx nevében tündökölnek. Azaz a marxistáknak, akik tudtommal, szintén nem követtek el olyasmit, ami bocsánatra szorulna.

S az utolsó két sor:

*Jézus nekik megbocsát,
De én nem...*

Hát ez meglepetés, cz fordulat, mert lehet a Magyar Parnasszus olyan szemleges a politikában, amilyen akar, de ott talán mégsem tartunk, hogy éppen azokat a verseket volna muszáj közölnie, amelyek még akkor sem bocsátanak meg a marxistáknak, ha már Jézus is megbocsátott nekik. Ez, enyhén szólva, a demokrácia félreértése.

A költő részéről, a lektorok részéről, a Magyar Parnasszus részéről, a Magyar rádió részéről.

Mi van itt, uraim és elvtársaim?

Szabadság (napilap)
1948. január 18.

Antipoétika

«Játszunk, játszunk mi-manót. (Anti-kompromissziumot.) Jó ember a miniszterünk. (Csak kár, hogy a miniszterünk. (Éljen, le vele.) Éljen, le vele.»

Derzsi Sándornak – ugyanannak a Derzsi Sándornak, aki csak a minap bocsátott meg a rádióban Marxnak, de követőinek már nem – «Antikomédia» című antipoétikus verséből idézzük fentebbi épületes sorokat. Hagyjuk bolygatatlanul a kérdést, vajjon a miniszterekre általában gondol-e, vagy a demokrácia minisztereire «speciel»? De semmiesetre sem hagyhatjuk bolygatatlanul a kérdést: miért kellett ezt a verset a VALÓSÁG-nak, az új magyar értelmiség máskülönbén oly haladó-szellemű és kitűnően szerkesztett folyóiratának oldalain olvasnunk? Reméljük az új magyar értelmiség először és utoljára követte el Derzsi Sándor nevű tévedését.

Csillag (folyóirat)
1948. február
(k. l.) = Keszi Imre

A FÜGGÖNY MÉG

nem gördült föl

Mögüle leslek

nézek

Skizofréniás a tér

ott nézők

itt színészek

Csörgősipkám

már fejemen

Kacajodra

várok

S kacajodra vár az a

bolond

akit játszok

Piros Élő

Veres Péterrel a Bem-szobor alatt

(V., befejező rész)

Sokáig nem találkoztunk aztán. Ha találkoztunk, csak rövidebb időre. A kard meg végképp elvitte. Nem emlékszem most, hogy e sorokat írom: egyáltalán láttam-e rajta egyenruhát. A kardot viszont mindig odaképzelttem az oldalára, ahogy VASI, a korabeli karikaturista, akit nagyon kedveltem, rajzolta. (S árvalányhaját rakott kis fekete kalapjára, meg huszársarkantyút csizmája sarkára.)

Fájt a szívem, mikor néhány évvel később Neki és társainak szép-okos paraszti jövődjé teremtésére, valami Boldizsár-leírta dán kertkultúra meghonosítására hivatott nemzedékeket meghasonlani láttam. Különösen rikítónak mutatta magát Darvas Józsefé. Még csak azt sem mondhatom, hogy tragikusnak, mert nem volt ellenállás benne. Úgy maszatólódott szét a magának választott rossz úton, hogy még nyoma is csak jószerivel a humorban maradt. Számomra inkább bizonyult tragikusnak, mint tulajdon magának. Egyik kedvencem volt. Serdülő éveim kedvenc regényei közé tartoztak a

Törökverő, a Harangos kút. Még egy regénykezdeményt is pattintott bennem a török időkről, Hunyadi koráról, s ma is él bennem tetszhalott-gyermekdedtségben; a Szeptemberben indult el viszont a népből indult néphez hű értelmiségi, árulásának-hűtlenségének szívfájdító szimbólummá vált írójá révén.

Na, ilyen mélynek, ilyen makaróniöntetűnek soha nem éreztem Péter bácsi buktát. Sőt inkább szántam szívem mélyéből a sorsért, ami ráerőszakoltatott s melynél sokkal, de sokkal önállóbbat és magasabbrendűt érdemelt volna.

Amint mondom, hosszú ideig alig-alig találkoztunk egészen 1956-ig. Akkor azonban egyenesen az idők szíve közepén.

A Bem téren a Bem-szobor fundamentumán. Nemigen tudott figyelni se rám, sem arra, amire befolyásolni akartam. Egész lényével ott állt már a felső lépcsőfokon és szónokolt. Soha emberen így még nem éreztem a közlésvágyat s egyáltalán a vágyat arra, hogy visszavigye magát a történelembe.

Végre sikerült feljutnia, végre sikerült megszólalnia. Hullámokban támadt is némi csönd, itt-ott eljutott egy-egy mondatfoslány szavaiból a tömeghez, de a tömeg – és ezt egyre inkább érezte ő maga is, ott voltam a közelében, empatikus szomorúsággal figyeltem vergődését – nem mutatott sok figyelmet az iránt, amit mond; zajgott és tulajdonképpen csak az érdekelte, amit maga akart, bár ezekben a percekben még azt sem tudta pontosan, mit akar, egyszerűen és közönségesen élvezte szabadságát, még inkább: szabadságának mámorát.

A forradalom alatt perckre találkoztunk, percnyi szót váltottunk egymással, kivéve egy telefonbeszélgetést, melyre ma is tisztán-élevenen emlékszem.

Tulajdonképpen Boldizsár Ivánt kerestem, aki ezekben a napokban még – formailag legalábbis – főnököm volt. Bár alapító tagja voltam a Hétfői Híreknek – amely néhány héttel a forradalom előtt jelent meg –, valami tizedrendű slapajként kezelt, (néhány kivételes pillanattól eltekintve, de ezekről majd külön beszélek – Boldizsár címszó alatt –, mert elvisz az eredeti témánktól).

Ádáz meglepődésemre Péter bácsi vette fel a kagylót. A Boldizsár lakásán.

Még csak magyarázatot sem adott, hogy mért találok ott – bár a helyzet talán nem is engedte –, közölte, hogy keres fél városon keresztül, rettenetesen szeretne velem beszélni. Adjak számot, amin visszahívhat – mondta, de azonnal vissza is vonta –, hívj te – erősített a hangsúlyán –, hívj időnként te bennünket.

Azóta sem tudom hova tenni – bár lehet, volt valami barátság közöttük, amiről én nem tudtam akkor és azóta sem szereztem tudomást – ezt a telefonice találkozást Veres Péterrel Boldizsár Iván lakásán, s a beszélgetést magát sem.

Mert Boldizsár Ivánnal – lelkiismeretesen betartva ugyan Péter bácsi instrukcióját – nem beszéltem sem telefonon, sem élőszóban.

De erről is majd a jelzett címszó alatt.

Utolsó mondata mindenesetre, mármint Péter bácsié, a boldizsári vonalon nem csupán a forradalom, majd az azt követő börtönidőszakban s utána mind a mai napig, jótékonyan elkísértek.

Nem a szabványi része, nevezetesen, hogy:

– Vigyázz nagyon magadra... – hanem, ami azt követte, a címzete, a szigorú rámaplikáltsága, az, hogy: – Gyuluskám.

Megeshet éppen, hogy nem figyeltem kellően oda, de én ilyesféle becézést, Péter bácsitól, sem előtte, sem utána nem hallottam.

Válságos pillanatokban gyakran előszedtem és mondogattam Péter bácsi helyett magamnak. Rendhagyásával sokszor rendbe rakott; megtartó önbecsülést keltett bennem.

No szóval, nem sokat találkoztunk ezután már, s ha igen, nem olyan szinten-minőségben, hogy lerontsam vele ennek az írásnak úgy, ahogy, de mégiscsak meglévő dramaturgiáját. Dramaturgiai csattanóját – mondhatnám még inkább.

Történt ez már börtöneim után, emlékezetem szerint szép nyári időben, az akkori Gorkij fasor naptól oltalmazó lombjai alatt, a hatvanas évek közepén, – de legyünk pontosak, nézzünk utána, könnyű a dolgunk, mert a zsidó–arab háború közepén, talán inkább vége felé járunk – tehát 1967-et írtunk, annak is friss nyarát, júniusának elejét. Ekkor találkoztam vele hosszú-hosszú idő után először – és hadd tegyem hozzá – utoljára.

Találkoztunk – mert így helyesebb a fogalmazás, velem volt ugyanis Erdei Sándor barátom, festőművész, akinek műteremlakása éppen ott leledzett a Gorkij és Baj-

za utca sarkán, sréhvízavé az írószövegséggel, amely akkor is ott állt, ahol a mai napon.

Ám nem itt találkoztunk, ahol a legkézenfekvőbb lett volna. Kicsit lejjebb, a Király utca fele, csaknem a Lövölde tércn. Ment egyedül, kezében az aktatáskával. Nem is én vettem észre, hanem Sándor barátom, de hát, dobta a szemét felém azon nyomban.

Én meg – a rossz-incselgés ördöge ritkán marad meg az emberben – azon nyomban nyomtam is elébe magam, hogy elálljam az útját.

Előfordul, hogy egy irányba nyomják a gyalogjárót a reflexei. Próbált volna kitérni. Na de, én is arra tértem. S harmadszor is.

Ez már nem lehet véletlen.

Kicsit hátrált és gyanakodva szemrevételezett.

Akkorra már én is feladtam a tréfát.

– Péter bácsi! – mondtam. – Hát lehet, hogy te sem ismersz fel?

Ezekben az időkben gyakorta előfordult, hogy azok sem ismertek rám, akik születésemtől ismertek.

Kicsit megszégyellhette magát romló memóriája miatt.

– Várj még, mielőtt ítéletet mondasz.

Körbejárt, nézett profilban, anface-ban, de nem jutott semmire.

Láttam, hogy kínlódik, mert tudta, hogy ismernie kellene.

– Mondd már a nevedet, ne firundzvangolj itt velem, vén vagyok én már ehhez.

Mondtam.

– Gyula! – ölelt a mellére, aztán leereszkedett a korítás párkányzatára – Sanyi barátom szerint, aki természetesen mindvégig szem- és fültanúja volt a jelenetnek – valami orosz iskola székelt akkor abban az épületben –, ölébe rakta a táskáját és ezt mondta:

– Tudod, mit mondtak rám? – Már azért a beadványért, amit ő írt érdekünkben a főhatóságnak (Kádárnak is talán), hogy túlságosan literátus a fogalmazásom. Nem életrevaló. Írtak hát helyette életrevalóbbat.

Igen, ezt mondta mindent lekörözve, elsőnek, mint valami rosszul felelő diák a tanárának, és ez volt, ami meghatott, ahogy ott álltam előtte, nem jutva szóhoz sokáig. Annak az egész képtelen, emberi önérzetet taposó világnak adta a képét, nem szavaiban, hanem helyzetünkben.

Később beszámolt, hogy éppen frissen érkezett vissza Mátészalkáról – ez van az eszemen, de ma már nem teszem a nagyesküt le rá, nincs is különösebben lényeg rajta, a csa-

lád talán jegyzetei egyikében nyilvántartja – író-olvasó találkozórol. Aztán nyomatékkal, vizslatva felnézett rám.

– Te, neked most már igen nagy a gyakorlatod ebben: nem húzzák megint rám a vizeslepedőt?

– Mért húznák?

– Tudod, hogy kezdtem az exozémat? És voltak szép számmal.

– Hogy kezdted, Péter bácsi?

– Úgy kezdtem, hogy tudom, hogy engem egy megrögzött zsidófalónak tartanak. Bizonyára csodálkoznak, ha ezekután elmondom, hogy én őszintén, teljes szívemből szurkolok a zsidóknak. Abban az arabtengerben, ami körülveszi őket.

– De mért lenne bajod ebből?

– Mert a hivatalos álláspont, a Moszkvából diktált álláspont, hogy most meg az araboknak kell drukkolni.

– És drukkolnak?

– Mi van, Gyula, te még mindig odabenn vagy? Még sok zsidó is.

Virágosabb dolgokra térültünk. A szó legszorosabb értelmében. Mondom:

– Megkértem egy barátomat, hogy látogasson meg. Kenesén lakatok mindketten, közel egymáshoz.

– Na?!

– Nem akárki. Együtt laktunk halálos zárkán.

- Mondd már?
- Mizsei Bélának hívják.
- Megbillentette a fejét: kutatott az emlékezetében.
- Nem emlékszem rá.
- Együtt voltatok képviselők annak idején. A kisgazda ifjúságnak volt a vezére.
- Nagy volt köztünk a distansz. Én már akkor öreg voltam.
- Ügyvéd eredetileg. Dr. Mizsei Béla. De börtön után feladta a pra-

xisát és virágnemesítésre adta a fejét.

Mint a megvilágosodott az Újszövetségben, csapott a fejére:

– Ja, a virágos ember! Ezzel kellett volna kezdened.

– Egyik legkiválóbb krizantémulógusunk.

– Nekem mondd, okított napestig. Tudod, szeretem az ilyen talpra ugrós embereket. Mit neki a diplomája, elmegy virágot nemesíteni. Ezzel kellett volna kezdened!

Szín-anya és költő lánya

Így szerepel feljegyzéseim között hónapok óta a téma, aminek per sze egészen más címet és egészen más tárgyalást szántam. Makacs volt, így rögzült, így adom közre.

Szín-anya alatt dr. Szava Évát tartom nyilván, akivel Pécssett, a Király utcai Ofotértben hozott össze a jó sors, hogy megismerhessem elbűvölő színvilágát. Melleg barnái egyike lapom címlapján szerepel legújabb évfolyamában. Becses (kézi készítményű) katalógusát egyébként is sok helyen megjárattam. Többek között a Szabad Tér Színházban, ahol nem csak a hazai, de a világ más

tájairól is sok „színérzékeltő” találkozik időről időre.

Kislánya – Szalay Tímea – költői képességeiről talán úgy mondok véleményt leghitelesebben, ha közlöm itt – esetleg a maturációhoz különajándékként – egyik kis versét:

TÜKRÖK NÉZIK

magukat tükrökben —
tükörmély kétségben
merengve:

Én is vagyok, vagy téged
látlak szüntelen?

egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról – egy mondat 56-ról

ÖZV. BALI SÁNDORNÉ

(1956-ban 27 éves, saját gyermekei nevelője, nem dolgozó):

Az októberi felkelés úgy hatott rám, mint aki régen vár valamire, s most végre eljött; boldog voltam és büszke, hogy Sándorom is beírta nevét a magyar történelembe, de sajnos rövid ideig tartott, jött a megtorlás, jöttek az erősebbek;

Vajon megérem-e az igazi szabadságot?

DR. HALÁK LÁSZLÓ

újságíró; (1956-ban harmadéves joghallgató):

Nekem mindig Németh László szavai jutnak az eszembe. Nem ismerek olyan író, gondolkodót – írta 1956. november első napjaiban –, aki ne szocializmust akarna. A szovjet csapatok beavatkozása – tengernyi más gyötrellem mellett – azt is okozta, hogy sem akkor, sem azóta senki sem fejthette ki igazán, milyen szocializmust akartunk a tőlünk idegen helyett. Abban ma is egészen biztos vagyok, hogy nem ezt akartuk, ami most van. De talán még nincs későn! Hiszen szabadság van, talán még gondolkozni és kimondani is szabad lesz egyszer az újdonságot Németh László szellemében – és 1956 eredeti szándéka szerint.

DICK GYÖRGY

fotóművész; (ma is az):

Azt, hogy ilyen elegánsan öltözhetünk, ilyen jó körülmények között élhetünk, biztos vagyok, hogy 56-nak köszönhetjük.

56 nekem a legnagyobb ünnepem mindenféle tekintetben.

EGRI GYÖRGY

újságíró; (1956-ban a konkurenciának, a Magyar Függetlenségnek a szerkesztője voltam. Ez egyúttal meghatározza az egymondatos mondanivalómat is):

Így, utólag szinte képtelenségnek tűnik, hogy egy pillanatig a világtörténelem közepén lehettünk és valami olyan csodat csináltunk, amit tényleg az egész világ meg fog és meg akar becsülni –, és mégis mennyire elárvultak vagyunk.

